

بهجت و سعادت به روایت ابن سینا

ترجمه، تبیین و تحلیل نمط هشتم
اشارات ابن سینا و شرح خواجه طوسی بر آن

دکتر علی شیروانی

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

پاییز ۱۳۹۹

شیروانی، علی، ۱۳۴۳ -

[الاشارات والتنبیهات. برگزیده. شرح]

[شرح الاشارات والتنبیهات. فارسی. شرح]

بهجت و سعادت به روایت ابن سینا: ترجمه، تبیین و تحلیل نمط هشتم اشارات ابن سینا و شرح خواجه طوسی بر آن / علی شیروانی. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۹.

ده، [۱۷۴]ص. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۴۸: فلسفه و کلام؛ ۲۱)

بها: ۲۲۵۰۰۰ ریال.

ISBN: 978-600-298325-1

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیفا.

بخشی از کتاب حاضر ترجمه و شرحی است بر کتاب «شرح الاشارات والتنبیهات» نصیرالدین طوسی که آن نیز خود شرحی بر «الاشارات والتنبیهات» ابن سینا است.

کتابنامه: ص. [۱۶۷]-۱۷۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ق. - الاشارات والتنبیهات - نقد و تفسیر. ۲. نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد، ۵۹۷-۶۷۲ق. - شرح الاشارات والتنبیهات - نقد و تفسیر. ۳. فلسفه اسلامی - متون قدیمی تا قرن ۱۴. ۴. عرفان - متون قدیمی تا قرن ۱۴. ۵. منطق - متون قدیمی تا قرن ۱۴. الف. ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ق. - الاشارات والتنبیهات. شرح. ب. نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد، ۵۹۷-۶۷۲ق. - شرح الاشارات والتنبیهات. شرح. ج. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. د. عنوان: ترجمه، تبیین و تحلیل نمط دهم اشارات ابن سینا و شرح خواجه طوسی بر آن.

۱۸۹ / ۱

BBR ۴۱۵

۷۳۲۹۴۱۳

شماره کتابشناسی ملی

بهجت و سعادت به روایت ابن سینا

مؤلف: دکتر علی شیروانی (عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه آرای: کاما

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۹

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - جعفری

قیمت: ۲۲۵۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نیش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۳۲۱۱۱۱۰۰ - ۰۲۵ (انتشارات: ۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۰۲۶۰۰، ص. پ. ۳۱۵۱ - ۳۷۱۸۵ ● تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۰۲۶۰۰

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۶۳۵ - ۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی ره، بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۵۴۵ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر به عنوان منبع درس «حکمت مشاء» برای دانشجویان رشته‌های فلسفه و الهیات در مقطع کارشناسی ارشد و دیگر علاقه‌مندان فلسفه اسلامی تدوین شده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی شیروانی و ارزیاب محترم، حجت‌الاسلام والمسلمین علی امینی‌نژاد سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

۱	دیباچه
۳	تحلیل و بررسی دیدگاه شیخ الرئيس در باب سعادت
۳	مفهوم سعادت
۴	رابطه سعادت با لذت
۶	گستره مفهوم سعادت
۶	تعریف لذت و مقومات آن
۷	کمال و خیر
۸	رابطه سعادت حقیقی انسان با کمال نهایی او
۹	روایت استاد مطهری از دیدگاه شیخ و دیگر حکیمان درباره سعادت و کمال انسان
۱۰	پیشینه دیدگاه شیخ در ارسطو
۱۲	پیشینه دیدگاه ارسطو در افلاطون
۱۸	نظر شیخ درباره جایگاه علمی افلاطون در مقایسه با ارسطو
۲۰	خلاصه دیدگاه شیخ درباره سعادت حقیقی انسان
۲۱	نکاتی انتقادی درباره دیدگاه شیخ الرئيس در باب سعادت
۲۱	غفلت از دیگر ساحت‌های وجودی انسان
۲۱	غفلت از دیگر مؤلفه‌های سعادت
۲۲	ناسازگاری با مبانی فلسفی
۲۳	غفلت از نقش ایمان در سعادت انسان
۲۴	غفلت از نقش عمل صالح در سعادت انسان
۲۴	عدم تفکیک میان سعادت فرد و سعادت نوع
۲۷	نکاتی تکمیلی در باب سعادت
۲۷	سعادت و رضایت از زندگی
۲۸	سعادت و آرزو
۲۹	تفکیک مفهوم سعادت از مصداق آن
۳۱	مطلق یا نسبی بودن سعادت

۳۲	سعادۃ نسبی هر شخص و سعادۃ مطلق وی
۳۳	حدّ نصاب سعادۃ
۳۳	مراتب سعادۃ
۳۴	فرونی پذیری همیشگی سعادۃ انسان
۳۴	داوری درباره سعادتمند بودن افراد
۳۵	شتاب نکردن در داوری‌ها
۳۵	بالفعل نبودن سعادۃ طلبی در بیشتر انسان‌ها
۳۶	نیازمندی انسان به تدبیر و برنامه برای نیل به سعادۃ
۳۷	صراط مستقیم سعادۃ؛ باریک‌تر از مو، تیزتر از شمشیر
۳۸	دین به مثابه برنامه سعادۃ انسان
۳۸	عوامل یا شرایط سعادۃ
۴۱	گزارش مباحث نمط هشتم
۴۱	فصل ۱: توهم و تنبیه بر اینکه لذت‌های باطنی برتر از لذت‌های حسی ظاهری‌اند
۴۲	فصل ۲: دنباله بحث در نگوشت انکار سعادۃ و لذت عقلی
۴۲	فصل ۳: تنبیه بر حقیقت و ماهیت لذت و الم
۴۳	فصل ۴: توهم و تنبیه بر وجه عدم یا ضعف التذاذ از نیل به پاره‌ای خیرات
۴۴	فصل ۵: تنبیه بر وجه عدم التذاذ از امور لذیذ در حال بیماری
۴۴	فصل ۶: تنبیه بر تکمیل تعریف لذت
۴۴	فصل ۷: تنبیه بر شباهت الم به لذت در قیده‌ای یادشده در تعریف لذت
۴۴	فصل ۸: تنبیه بر تأثیر تجربه یک نوع لذت در پیدایش یا اشتداد اشتیاق به آن
۴۵	فصل ۹: تنبیه بر دلیل بر وجود لذت عقلی و برتری آن از لذت حسی
۴۶	فصل ۱۰: تنبیه بر وجه عدم شوق آدمی به کمال و خیر حقیقی‌اش پیش از مرگ
۴۶	فصل ۱۱: تنبیه بر اسباب شقاوت اخروی و آتش روحانی
۴۶	فصل ۱۲: تنبیه بر مراتب انسان‌های شقاوتمند
۴۷	فصل ۱۳: تنبیه بر ناقصان معذب و ناقصان غیر معذب
۴۷	فصل ۱۴: تنبیه بر سعادۃ عقلی عارفان و ارسته
۴۷	فصل ۱۵: تنبیه بر وجود لذت حقیقی پیش از مرگ
۴۸	فصل ۱۶: تنبیه بر حال مستعدان برای کمال
۴۸	فصل ۱۷: تنبیه بر وضع و حال نفس‌های تهی از کمال و ضد کمال
۴۸	فصل ۱۸: اشاره به مراتب جوهرهای عاقل در ادراک لذت
۴۹	فصل ۱۹: تنبیه بر سریان عشق و شوق در همه موجودات جسمانی

بِهجت و سعادۃ به روایت ابن‌سینا / ۵۱

۵۳	النَّمطُ الثَّامِنُ: فِي الْبَهْجَةِ وَالسَّعَادَةِ
۵۴	ارتباط مباحث این نمط با نمط‌های پیشین

۵۷	۱. برتری لذت‌های باطنی بر لذت‌های ظاهری
۵۸	توهم و یادآوری
۶۰	معنای واژه‌ها
۶۱	دیدگاه رایج دربارهٔ سعادت و لذت
۶۲	نشانه‌هایی بر وجود لذت‌هایی برتر از لذت‌های حسی
۶۴	قیاس دال بر برتری لذت‌های باطنی بر لذت‌های حسی
۶۴	وجود لذت‌های باطنی قوی‌تر از لذت‌های حسی در حیوانات
۶۵	برتری لذت‌های عقلی بر لذت‌های حسی
۶۵	چند نکته دربارهٔ مطالب فصل نخست
۶۵	۱. وجه آغاز نمط هشتم با بیان انواع و مراتب لذت
۶۵	۲. انواع لذت
۶۶	۳. تفاوت‌های لذت‌های ظاهری حسی با لذت‌های باطنی
۶۷	۴. راه اول برای اثبات برتری لذت‌های باطنی بر لذت‌های ظاهری
۶۷	۵. راه دوم برای اثبات برتری لذت‌های باطنی بر لذت‌های ظاهری
۶۸	۶. محدودیت‌های راه دوم
۷۰	۲. نکوهش انکار سعادت و لذت عقلی
۷۰	دنباله
۷۱	شرح سخن شیخ
۷۲	۳. تعریف لذت و الم
۷۲	یادآوری
۷۲	هدف از بیان ماهیت لذت و الم
۷۳	رابطهٔ لذت با ادراک و نیل
۷۴	وجه آوردن دو لفظ ادراک و نیل در تعریف لذت
۷۵	وجه آوردن لفظ «وصول» در تعریف لذت
۷۶	وجه آوردن قید «عند المدرک» در تعریف لذت
۷۸	مقصود از «کمال و خیر» در تعریف لذت
۷۹	تفاوت میان کمال و خیر
۸۰	وجه آوردن «کمال و خیر» در تعریف لذت
۸۰	وجه آوردن قید «من حیث هو کذلک» در تعریف لذت
۸۰	تقابل میان لذت و الم
۸۱	وجه عدول شیخ از تعریف مشهور لذت
۸۲	اشکال‌های فاضل شارح بر تعریف شیخ از لذت
۸۴	پاسخ خواجه به اشکالات فاضل شارح

۸۶	نسبی بودن خیر و شر
۸۷	شرح سخن شیخ
۸۹	تفاوت میان خیر و کمال
۹۲	۴. وجه عدم التذاذ از نیل به پاره‌ای خیرات
۹۲	توهم و یادآوری
۹۳	معنای واژه‌ها
۹۳	تقریر اشکال بر تعریف لذت و پاسخ شیخ به آن
۹۵	۵. سبب عدم التذاذ از امور لذیذ در حال بیماری
۹۵	یادآوری
۹۵	شرح سخن شیخ و بیان سبب ذکر نکردن «وهم» در عنوان این فصل
۹۷	۶. توضیح بیشتر و تکمیل تعریف لذت
۹۷	یادآوری
۹۸	شرح سخن شیخ
۹۹	۷. مشابهت الم با لذت در قیود مزبور در تعریف لذت
۹۹	یادآوری
۹۹	شرح سخن شیخ
۱۰۱	۸. تأثیر علم حضوری به لذت در پیدایش یا اشتداد اشتیاق به آن
۱۰۱	یادآوری
۱۰۲	تفاوت درجات علم به لذت در برانگیختن اشتیاق به آن
۱۰۴	معنای «ذوق» و علت استفاده شیخ از آن
۱۰۶	۹. اثبات لذت عقلی و برتری آن بر لذت حسی
۱۰۶	یادآوری
۱۰۶	گوناگونی کمالات و نحوه ادراک آنها
۱۰۷	کمال جوهر عاقل
۱۰۸	برتری لذت عقلی بر لذت حسی
۱۰۸	تقریر دلیل شیخ بر وجود لذت عقلی و برتری آن بر لذت حسی
۱۰۹	انواع گوناگون کمال و ادراک آن
۱۱۰	کمال جوهر عاقل
۱۱۱	خیر و مدرک بودن کمال یادشده برای جوهر عاقل
۱۱۱	قوی‌تر و بیشتر بودن لذت عقلی در مقایسه با لذت حسی

۱۱۳	خطابی نبودن دلیل شیخ بر قوی‌تر و بیشتر بودن لذت عقلی در مقایسه با لذت حسی
۱۱۴	اشکال نخست فاضل شارح بر دلیل شیخ برای اثبات لذت عقلی
۱۱۵	اشکال دوم فاضل شارح بر دلیل شیخ برای اثبات لذت عقلی
۱۱۶	پاسخ اشکال نخست فاضل شارح
۱۱۷	پاسخ اشکال دوم فاضل شارح
۱۱۸	۱۰. سبب مشتاق نبودن آدمی به کمال درخور خود پیش از مرگ
۱۱۸	یادآوری
۱۱۸	تقریر اشکال وارد بر وجود لذات عقلی
۱۱۹	تقریر پاسخ شیخ به اشکال یادشده
۱۲۰	۱۱. اسباب شقاوت اخروی و آتش روحانی
۱۲۰	یادآوری
۱۲۱	مقصود شیخ در این فصل
۱۲۲	۱۲. مراتب شقاوت‌مندان
۱۲۲	یادآوری
۱۲۲	علت شقاوت؛ نقصان نفس و فقدان استعداد برای کمال
۱۲۳	تفاوت اسباب نقصان نفس در زوال و عدم زوال آن پس از مرگ
۱۲۴	موارد زوال رذائل نفس پس از مرگ
۱۲۶	۱۳. ناقصان معذب و ناقصان غیر معذب
۱۲۶	یادآوری
۱۲۷	رهایی ابلهان از عذاب اخروی
۱۳۰	اشکال فاضل شارح بر عذاب همیشگی جاحدان
۱۳۰	خطای فاضل شارح در تشخیص منشأ عذاب جاحدان
۱۳۲	۱۴. سعادت عارفان وارسته
۱۳۲	یادآوری
۱۳۲	شرح و بیان لطایف سخن شیخ
۱۳۴	۱۵. وجود لذت حقیقی پیش از مرگ
۱۳۴	یادآوری
۱۳۴	غرض از این فصل
۱۳۶	۱۶. حال مستعدان کمال
۱۳۶	یادآوری

۱۳۷	معنای واژه‌ها
۱۳۸	تأثیر نوع انگیزه‌ها بر تداوم حرکت تکاملی انسان
۱۳۹	۱۷. وضع و حال نفس‌های تهی از کمال و ضد کمال
۱۳۹	یادآوری
۱۴۰	دیدگاه‌ها درباره سعادۃ نفس‌های ساده
۱۴۲	دیدگاه‌های قائلان به بقای نفس‌های ساده‌ذهن
۱۴۲	دیدگاه منسوب به فارابی درباره سرنوشت اخروی نفس‌های ساده
۱۴۴	نظر شیخ درباره تکامل برزخی نفس‌های ساده
۱۴۵	دو دلیل بر بطلان تناسخ
۱۴۶	دلیل نخست بر بطلان تناسخ
۱۴۷	دلیل دوم بر بطلان تناسخ
۱۵۴	۱۸. مراتب جوهرهای عاقل در ادراک لذت
۱۵۴	اشاره
۱۵۵	مرتبه نخست: مرتبه واجب‌الوجود بالذات
۱۵۶	تحلیل عشق حقیقی و حقیقت عشق
۱۵۷	تحلیل حقیقت شوق و بیان رابطه آن با عشق
۱۵۸	اثبات عشق حقیقی برای ذات واجب‌الوجود
۱۵۸	اشکال فاضل شارح بر دلیل شیخ در باب اثبات عشق و حب برای واجب تعالی
۱۶۰	پاسخ خواجه به اشکال فاضل شارح
۱۶۰	مرتبه دوم: مرتبه جوهرهای عقلی قدسی
۱۶۱	فقدان شوق در جوهرهای عقلی
۱۶۱	مرتبه سوم: مرتبه نفوس ناطق فلکی و نفوس کامل انسانی
۱۶۲	شرح سخن شیخ
۱۶۳	مرتبه چهارم و پنجم: مرتبه نفوس انسانی متوسط و ناقص
۱۶۴	منشأ عذاب اخروی نفوس ناقص
۱۶۵	۱۹. سریان عشق و شوق در همه موجودات جسمانی
۱۶۵	یادآوری
۱۶۵	شرح سخن شیخ
۱۶۶	رساله شیخ در باب سریان عشق در همه کائنات
۱۶۷	منابع و مآخذ
۱۷۱	نمایه‌ها

دیباچه

اگر بخواهیم ده کتاب از برترین آثار مکتوب در حوزه حکمت مشاء را نام ببریم، بی شک اشارات ابن سینا همراه با شرح خواجه نصیرالدین بر آن در میان آن ده کتاب خواهند بود؛ چنان که نویسندگان این دو کتاب نیز برجسته ترین یا از برجسته ترین حکیمان مسلمان به شمار می آیند. اشارات از شاهکارهای ابن سیناست، و بر این اثر شروح متعددی نگاشته اند، اما هیچ یک مقام و منزلت شرح خواجه را ندارد.

اشارات بارها به فارسی ترجمه و حتی شرح شده است، اما شرح خواجه بر آن، با همه اهمیت و تأثیری که داشته — تا آنجا که نویسنده می داند — تاکنون به فارسی ترجمه یا شرح نشده است و نوشتار حاضر اولین نمونه از این کار است. امید که دانشجویان و علاقه مندان فلسفه اسلامی را مفید افتد و مقبول نظر استادان این فن واقع گردد.

ویژگی های این نوشتار به اختصار عبارت است از:

۱. متن اشارات و شرح خواجه به طور کامل ترجمه و شرح شده است؛
۲. سعی شده موارد دشوار متن، به گونه ای توضیح داده شود که نکته ای نیازمند ابضاح باقی نماند؛
۳. پاره ای نکات انتقادی در پاورقی یا درون متن بیان شده است؛
۴. شیوه کار در شرح عبارات ابن سینا و خواجه، به صورت «شرح مزجی» است، و با علامت قلاب شرح از ترجمه متمایز گشته است. با استفاده از این شیوه در کمترین عبارات، بیشترین نکات لازم در متن گنجانده می شود و فایده آموزشی بیشتری در جهت تسلط بر متن اصلی به دست می آید؛

۵. در موارد لزوم، از نمودار برای ارائه آسان تر مطالب استفاده شده است؛

۶. پیش از آغاز نمط، گزارشی اجمالی از مجموعه مطالب آن عرضه شده است؛

۷. در ترجمه و شرح، سعی بر رعایت توأمان دقت و سلاست بوده است؛
۸. متن عربی، با تصحیح و اعراب لازم در ضمن شرح آورده شده است؛
۹. در موارد لازم، دیدگاه‌های گوناگون در شرح کلام ابن سینا بررسی و ارزیابی شده است؛
۱۰. مخاطبان اصلی این کتاب دانشجویان و طلابی‌اند که شرح الاشارات والتنبیها را فرامی‌گیرند. هدف آن بوده است که این اثر آنان را در فهم صحیح مطالب و دقت بیشتر در نکات آن یاری رساند و کمبودهای احتمالی درس را جبران کند؛
۱۱. مطالبی که ممکن است بیشتر به کار استادان بیاید تا دانشجویان، در پاورقی آمده و یا داخل کادر قرار گرفته است.

در اینجا لازم است از استاد علی امینی‌نژاد که ارزیابی این اثر را پذیرفت و با دقت، سراسر نوشتار را مطالعه و نکات سودمندی را یادآوری کرد و آقای دکتر حسینعلی شیدان‌شید که همچون گذشته نگارنده را از دقت‌ها و نکته‌سنجی‌های خود بهره‌مند ساخت، قدردانی نمایم. همچنین از مسئولین محترم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که با همدلی و بلندنظری زمینه پدید آمدن این اثر را فراهم ساختند، آقای علیرضا تاجیک، ویراستار محترم کتاب، آقای حسن نصرالهی، کارشناس محترم گروه، آقای افتخار مسیبی، دانشجوی کوشای فلسفه که بی‌هیچ مزد و منت بازخوانی دقیق و اصلاح اغلاط تایپی و غیر تایپی کتاب را بر عهده گرفت و همه کسانی که به نحوی در سامان یافتن این اثر نگارنده را یاری دادند، تشکر می‌کنم و از خدای متعال سلامت و سعادت ایشان را مسئلت دارم.

رونق بازار حکمت اسلامی در سرزمین ایران معاصر، مرهون نظام جمهوری اسلامی و مجاهدت‌های بنیانگذار آن، حضرت امام خمینی رحمته‌الله و همه کسانی است که ایثارگرانه برای به ثمر نشاندن این نهال مقدس سختی‌ها کشیدند و خون دل‌ها خوردند؛ و در این میان، البته نقش چشمگیر علامه سیدمحمدحسین طباطبایی رحمته‌الله — با تدریس و تألیف و پرورش استادان برجسته — فراموش نشدنی است. از خدای حکیم برای ایشان و همه خدمتگزاران معارف غنی اسلامی — شیعی، به‌ویژه استادان بزرگوار که از خرمن دانششان خوشه چیده‌ام، روح وریحان و کرامت مسئلت دارم.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

شهریور ۱۳۹۹ / محرم ۱۴۴۲ق

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

علی شیروانی